

Vad är grund och botten? ”Kristen etik” och ”västerländsk humanism”: Ett omaka par?

Stefan Andersson, TD.

Inledning

Innan jag började studera vid Högskolan för lärande och kommunikation i Jönköping, hade jag aldrig hört eller sett ordet ”värdegrund”. När jag började leta efter det i olika ordböcker och uppslagsverk, fann jag till min förvåning att det inte finns medtaget; inte ens i senaste utgåvan av SAOL (1998). Jag ställde mig då frågan om det nya ordet stod för ett helt nyskapat begrepp, eller om det var så att någon inom skolans värld hittat på ett nytt ord för något som redan var känt. Sanningen tycks vara den att ordet ”värdegrund” används på lite olika sätt av olika författare, men själva kärnan i det nya ordets betydelse tycks ligga mycket nära betydelsen av de redan etablerade orden ”värderingsgrund” och ”värdegemenskap”.

Eftersom det nya ordet ”värdegrund” spontant ger upphov till lite olika reflektioner, kunde man önska att någon författare, eller helst någon vid skolverket, gett det en stipulativ definition som alla vi andra kan använda oss av för att undvika missförstånd. När nu inte så tycks vara fallet, får jag gissa mig fram från fall till fall hur ordet skall förstås.

Jag ser två huvudalternativ: antingen avses något som ligger till grund för vissa värden, d.v.s. något annat än värden, eller så avses den samlade mängden av de värden eller värderingar som vi gemensamt inom skolan och samhället i övrigt utgår ifrån i vårt dagliga handlande och som styr dessa institutioners regler och normer. Det senare alternativet verkar vara det som vanligtvis avses. Detta innebär att mängden av alla de värden som ingår i skolans värdegrund i princip kan göras hur stor som helst. Skolan skall vara demokratisk, rättvis, hänsynsfull, tolerant, o.s.v. De enda krav man kan ställa på alla uppräknade värden som ingår i värdegrunden är att de är tydliga och inbördes förenliga.

Med utgångspunkt från vad Hans Albin Larsson skriver i sin bok *Vår demokratis värdegrund* (2002) skall jag här diskutera vad som sägs i första avsnittet av nu gällande *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet* (Lpo 94). Enligt Larsson utvecklas i detta dokument skolans värdegrund och uppdrag ”på ett mycket tydligt sätt” (sid. 12). Jag vill å min sina hävda att vad som menas med ”den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism” inte är tydligt och – vad värre är – inte lätt låter sig förenas.

Jag skall börja med att citera vad som står i Lpo 94 om detta och sedan diskutera olika tolkningar av vad som kan avses med ”kristen etik” och ”västerländsk humanism” och därefter diskutera om och i så fall vilka tolkningar av dessa uttryck som är förenliga. Vad saken ytterst gäller är huruvida den lutherskt kristna *människosynen*, som den t.ex. kommer till uttryck i högmässans syndabekännelse:

Jag fattig, syndig människa, bekänner inför dig, helige och rättfärdige Gud, att jag, som är född med synd, på många sätt har brutit emot dig. /.../ Jag är värd att förkastas från ditt ansikte, om du skulle döma mig som mina synder har förtjänat.” (*Den Svenska Psalmboken*. Antagen av 1986 års kyrkomöte: Högmässan: Syndabekännelse och bön om förlåtelse. Sid. 1314)

är förenlig med den syn på människan som vi finner hos de gamla grekerna, renässansens humanism och upplysningstidens förhållande av människans förnuft och förmåga till godhet, som borde ligga till grund för all undervisning i ett sekulariserat samhälle.

Formuleringen i Lpo 94

I första avsnittet ”Skolans värdegrund och uppdrag” kan man läsa:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män, samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. *I överensstämmelse med den etik som förvaltas av kristen tradition och västerländsk humanism* sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. (Hämtat ur *Lärarens handbok* (2002: 9) (Min kurs.)

”*Den etik som förvaltas av kristen tradition.*” Utifrån denna formulering kan man förledas att tro att det finns *en* kristen tradition och att denna står för *en* speciell etik. Den som är det minsta bekant med variationsrikedomen inom de kristna kyrkornas och samfundens olika ställningstaganden (idag och historiskt sett) i centrala etiska frågor, vet att här inte finns utrymme för att tala i singularis. Man kan inte ens tala om att det i Nya testamentet, som utgör grunden för alla kristna traditioner, finns *en* etik, d.v.s. *en* lära om vad som är ont och vad som är gott. Man kan t.o.m. gå ett steg längre och säga, att inte ens Jesus står för en entydig etik och i många fall är hans etik av en sådan art att den knappast bör läras ut som norm i svenska skolor. Den s.k. ”Gyllene regeln” är långt ifrån entydig och lätt att applicera i verkligheten. Värre är det med Jesu syn på dem som inte i honom vill se en frälsare och fridsfurste. De skall enligt honom bestraffas med evigt lidande i helvetet.

Idag är det många liberala kristna som vill förklara bort Jesu föreställningar om demoner, djävulen och helvetet, men det finns också många konservativa medlemmar av t.ex. Livets Ord och Pingstkyrkan, som utan att tveka

skulle bekänna och öppet förkunna att den som inte bekänner Jesus som sin personlige frälsare kommer till helvetet.

Om vi nu ser på mer specifika etiska frågor, skall vi upptäcka att vi inte heller då kan tala om någon konsensus i kristen tradition. Det finns liberala tolkningar och det finns stockkonservativa tolkningar i synen på t.ex. sexuell umgänge före äktenskapet, användandet av preventivmedel, abort, eutanasi, kvinnliga präster, homosexualitet och de homosexuellas rätt att ingå äktenskap. Listan kan fyllas på. Frågan är vilka ställningstaganden som ger uttryck för den etik som förvaltas av kristen tradition, när det finns så många olika kristna traditioner. Vem skall vi fråga? Om vi frågar påven Johannes Paulus II får vi ett svar. Frågar vi Ulf Ekman och Alf Svensson får vi andra svar. Frågar vi pastor Jansson får vi ett tredje, om vi får något bestämt svar alls.

Det finns en bemärkelse av ”kristen etik” som är rätt unik, men det är en etik som väldigt få kristna tillämpar eller har tillämpat och den kan heller inte tillämpas av staten. Jag tänker på det stället i Jesu Bergspredikan där han uppmanar oss att om någon slår oss på den högra kinden, så skall vi också vända den andra till. I Matteus 5: 43 säger Jesus: ”Ni har hört att det blev sagt: *Du skall älska din nästa* och hata din fiende. Men jag säger eder: älska era fiender och be för dem som förföljer er; då blir ni er himmelske faders söner.” (Jmf. Lukas 6: 27ff.) Detta ställe har inspirerat många pacifister, men man kan undra hur världen hade sett ut om västvärldens ledare hade behandlat Hitler på det sättet eller om president Bush skulle ha intagit denna inställning till Osama bin Ladin och hans vänner. På det individuella planet kan man tänka sig att denna icke-vålds princip – i vissa fall – kan ha positiva effekter beroende på vem man har att göra med, men som princip i en modern rättsstat är den helt otillämpbar.

Och västerländsk humanism

Det förefaller mig lättare att bestämma definitionen av ”västerländsk humanism”, även om man i detta fall kan finna olikheter i de föreställningar som har sina rötter i antikens Grekland som vidareförts i renässansens humanism och kulminerat i upplysningstidens upphöjande av människans värde och hennes förmåga att med förnuftets och den beprövade erfarenhetens slutsatser avgöra vad som är sant och falskt och gott och ont. Upplysningstidens tänkare vände sig mot all auktoritetstro och vidskepelse och var som regel mot religiösa institutioners makt över människornas frihet att själva avgöra vad som är sant och gott. Men även bland människor som kallar sig ”humanister” kan vi finna olika ställningstaganden i centrala etiska frågor. Det viktiga är dock att de bygger sina slutsatser på förnuftiga resonemang och inte på en bokstavlig tolkning av heliga skrifter.

En kritisk jämförelse

Frågan huruvida kristen etik går att förena med västerländsk humanism, beror naturligtvis på vem vi frågar och vilka frågor det gäller. Om vi frågar pastor Jansson uppstår antagligen inga problem, men enligt många kristna idag är det oetiskt att tillåta abort, eutanasi och äktenskap mellan homosexuella. Ur ett humanistiskt perspektiv är det upp till den enskilde individen att i dessa frågor själv bestämma vad som är rätt och fel.

Det ingår i vårt uppdrag som lärare i religionskunskap att undervisa om den sanna kristna läran till elever som själva är t.ex. judar eller muslimer. Enligt en stor majoritet av kristna bekännare (åtminstone på det småländska höglandet och deras bröder och systrar i den amerikanska södern) kan de centrala elementen i kristendomen sammanfattas i några få punkter:

1. Gud har skapat allt, inklusive människan och den ängel som gjorde uppror mot Gud och därefter kallas för "Djävulen" eller "Satan".
2. De första människorna lät sig förledas av ormen (Djävulen) i paradiset och föll i synd.
3. Sedan dess har alla människor del av detta syndafall och är fördömda i Guds ögon.
4. Endast accepterandet av Jesus som personlig frälsare kan rädda en människa från att tillbringa evigheten i helvetet.

Men ingår det inte också i vårt uppdrag att i upplysningstidens och den västerländska humanismens anda att behandla dessa läror på samma sätt som vi behandlar andra inhumana ideologier som t.ex. fascism och nazism? Många inom skolans värld tycks vilja sopa dessa frågor under mattan, men det tycker jag är fel. Även religiösa föreställningar kan innehålla oetiska element och i så fall är det som lärare min skyldighet att påpeka detta oavsett i vilka religioner de förekommer. Detta gäller kanske framförallt den nedvärderande synen på kvinnan som finns i de flesta religioner.

Litteraturförteckning

Bibel 2000 (1999). Stockholm: Verbum

Larsson, Hans Albin (2002). *Vår demokratiska värdegrund. Aspekter på en högst väsentlig del av lärarutbildningens allmänna utbildningsområde*. Jönköping: Jönköping University Press.

Lärarens handbok (2002). Stockholm: Lärarförbundet.

Svenska Akademiens Ordlista (1998). Stockholm: Nordstedts.

Den Svenska Psalmboken (1986). Stockholm: Verbum.